

Evangélikus menekítők

'56-os papgyerekemlékek a legnyugatibb határszélről

A nyugati országhatár közelében, évtizedekig a vasfüggöny közvetlen szomszédságában élő idősebb korosztály tagjaiban, amikor meghallják a „migráns”, „bevándorló” szót, rengeteg régi emlék is felszínre tör. A vonuló tömeg látványa, a kiszolgáltatott menekülőkről, a jobb élet reményében útnak indulókról készített felvételek a csaknem hatvan évvel ezelőtt történeteket idézhetik sokakban.

Az egykori szemtanúkkal való beszélgetésekben az 1956-os eseményeknek a történelemkönyvekben soha le nem írt részletei is szóba kerültek. ►

Elbeszítették, hogyan segítették át a határon élőket a határtalanságra vágyókat a szigorúan őrzött országhatáron. Arról is meséltek, hogy '56 és '57 telén ugyanígy tömve voltak az utak a nyugatra tartókkal. És arról is, hogy aki maradt, az miért maradt. Sokan említették tisztelettel egykori lelkészeiket is, akiket bár tárt karokkal vártak a határ túloldalán, mégis maradtak. Összeállításunkban az ötvenes évektől Sopron környékén szolgáló evangélikus lelkészek – Foltin Brunó és Weltler Ödön – gyermekei elevenítik fel ötvenhatos élményeiket.

Dr. Foltin Brunó

Öt és fél éves voltam... '56 tele ugyanúgy csikorgóan kemény, szélfúttá, hófúvásos volt, mint gyermek- és ifjúkoromban a

egy mindig szeles dombtetőn, a Lomb utcában.

A konyha volt a házban a legmelegebb, így mindig az ínycsiklandozó illatokat varázsoló Lázár nagynyám mellett serteptéltem, s a szórakozásom az volt, hogy egy stokedlit a konyhaablakhoz tolvá, arra feltérdepelve nézelődtem kifelé. A ház körüli szántóföldekre láttam, a kerítésbe ültetett hatalmas nyárfákra; néztem a hajladozásukat, a hulló hópelyhek kavargását.

Egy napon árnyakat láttam a hópelyhek között, amint Ágfalva felé mentek, s egyre többet. Már nemcsak a Lomb utcán vonultak, hanem a mellettünk, előttünk lévő földeken is. Fekete, nehéz télikabátokba öltözött férfiak csizmában, füles sapkában, nagy, fekete kendőbe burkolózott asszonyok, nehezen mozgó gyerekek, öregek tartottak, minden hóbuckát,

babakocsi több is, elől spárgával húzták, hátulról tolták... És mind-mind teli batyukkal, táskákkal... Valódi, szakadatlan népvándorlás volt ez napokon keresztül, végeláthatatlan tömegben, a szántóföldek teljes szélességében. Mintha a mai migránsokat láttam volna. Persze nem igazán tudtam, miről van szó. Édesapám csak annyit mondott: „Mennek nyugatra... De mi nem.”

Egy napon megszűnt a népvándorlás, csak a széttaposott, földes, sáros hó látszott a konyhaablakból, s a korábbi zajjal, kiáltozással, zörgéssel szemben néma csönd fogadott. „Lezárták a határt” – mormolta nagypapám.

Egy délelőtti óriási csattogás, dübörgés, berregés verte fel a faluvég csendjét. Nagynyámnak kiesett a fakanál a kezéből, a falak remegtek, én lapítottam az ablaknál. Az-

A Foltin család 1956-ban a sopronbánfalvi parókia udvarán. Fent balról a harmadik a száz éve született id. Foltin Brunó lelkész

telek általában. Édesapám, Foltin Brunó Sopronbánfalván volt lelkész. A parókia – ahol Lázár nagyszüleimmel, édesapámékkal és négy nővéremmel éltünk kilencen – a falu legutolsó épülete volt Ágfalva felé, Magyarország legnyugatibb határvidékén,

görröngyöt letaposva, Ágfalva, nyugat felé. Volt közöttük ládákkal, lepedőkbe kötött batyukkal púposra rakott lovas kocsi is, mely időnként elakadt a hantokon. Ilyenkor tolták, húzták, s ostorral verték a lovat, hogy menjen tovább. Volt közöttük

tán egy hatalmas vasmonstrum, egy tank jelent meg a látóteremben, ahogy elment a házunk előtt, majd megállt a kertünk végében. Kisvártatva újra elindult, átment az útszéli árkon, be a földünkre, s annak közepében himbálódzva megállt. Párszor túr-az-

tatta a motorját, hatalmas füstfelhőket eregetett, majd leállt, csönd lett.

Aztán lassan fölemelte a csövet, elfordult a torony, láng lövellt ki, óriási dörrenés, majdnem kiesett az üveg az ablakokból... Fülemet bedugva, sirva meredtem a látványra, mozdulni sem tudtam... Hamarosan fölnyílt a tank teteje, és katonák másztak ki belőle dobtáras géppisztollyal a vállukon. Egyik elindult a parókia felé. Kiabáltam: „Jönnek az oroszok!” Ám a katona csak a kertünk sarkán álló nyárfáig jött, felmászott rá vagy a közepéig, s onnan messzelátóval kémlelt Ágfalva felé. Aztán lemászott, visszament a tankhoz, és beszállt a többiekkel együtt. A monstrem megfordult, és fülsiketítő dübörgéssel, füstfelhők között elindult Ágfalva irányába. Lassan, halkuló hanggal ködbe veszett, s a szél kavarta hó lassan, jótékony vastagon belepte a népvándorlás és a tank széttiport, sáros nyomait...

Rác Miklósné Foltin Márta

Október 23-án nagyszüleim szobájában a kilenctagú család együtt hallgatta a rádiót. A felnőttek reménységgel és aggodalommal, mi, gyermekek ijedten.

Idővel megindult a vándorlás. A paplak előtt, a Lomb utcában kisebb-nagyobb csoportok mentek nyugat felé, némán, sietve, pakkokkal. Egy babakocsi képe nagyon megrázott: tele volt párnákkal, holmikkal, a gyerekek már nagyobbacskaak voltak, gyalogoltak. Később megrikkult a vonulók sora. Szinte lopakodva, esti szürkületkor menekültek az emberek. Amikor leesett a hó, az ablakból mindig kisebb palcikáknak látszottak, míg el nem tűntek.

Sokáig nem volt tanítás az iskolában. Amikor végre mehettünk, az osztályunk körülbelül az egyharmada hiányzott. Borzasztó volt a tudat, hogy sohasem láthatjuk őket ezután.

Emlékszem, édesapám a ház elején lévő irodában volt naphosszat. Gyakran becsengettek, ő próbált segíteni. Őt is sokan biztatták indulásra, a kitelepített magyarbólyi gyülekezet is hívta családostul Németországba. Ő azonban azt mondta: „Itt a hazám és a gyülekezetem, itt a helyem.” Megértette azokat, akik elindultak, de mindenkinek örült, aki maradt.

Joóbné Foltin Enikő

A szomorú hír, hogy leverték a forradalmat, a rádión keresztül hamarosan eljutott hozzánk is. A határt lezárták, őrizték

a környéket. Már csak esténként és éjjel próbálták meg az emberek a határátlépést. Voltak olyan kiskatonák is, akik szemet hunytak, engedték a menekülteket. A bánfalviak közül többen még visszatértek Ausztriából, hogy minél több holmijukat kivigyék. Megbeszélétek egy-egy határral, mikor lesz ismét ott, és az engedte

A szomorú hír, hogy leverték a forradalmat, a rádión keresztül hamarosan eljutott hozzánk is. A határt lezárták, őrizték a környéket. Már csak esténként és éjjel próbálták meg az emberek a határátlépést.

őket vissza Magyarországra, majd újból át a határon. Volt olyan bánfalvi is, aki hazajött Ausztriából disznót vágni. Aztán meg többször is megtette a kockázatos utat, hogy a „disznóságokat” kivihesse. Ez nem volt egyedi eset.

Egy este sötétedéskor csöngettek a parókia ajtaján. Édesapánk nyitott ajtót, és két fiatalemberrel tért vissza a konyhába. Egyetemisták voltak. Budapestről bujkálva, éjszakánként, többnapig gyaloglás után jutottak el hozzánk. Egy budapesti lelkész-től kapták meg a címünket. Mindketten fontos szerepet töltek be a forradalomban, a kivégzendők listájára kerültek. Mivel hideg, ködös, esős idő volt, mindketten megfáztak. Zsebkendőiket mosták, szárították, melegedtek a kályhánál. Alig ettek valamit, gyógyszert kaptak. Édesapával beszélgettek arról, hogyan juthatnának a határ túloldalára. Édesapa még aznap este átment a szőlőhegyen és a gesztenyéseken keresztül Ágfalvára Weltler Ödön lelkész úrhoz. Kidolgozott tervvel tért vissza...

Másnap délután elvezette az egyetemistákat a hátsó dűlőúton Ágfalvára, Weltlerékhez. Onnan ők határozott lépésekkel elindultak a megbeszélés szerinti utcába. A kijelölt időpontban kinyílt egy kiskapu, s puttonnyal a hátán kilépett a néni, hogy fát gyűjteni menjen. A két fiatalember őt követve tudta már az irányt Ausztria felé. Nagypánk feszülten figyelte ezután a menekültek üzenetét. Néhány nap múlva meg is hallotta a megbeszélés üzenetét, így értesültünk, hogy átjutottak a határon. A nevüket azonban nem tudtuk meg soha...

Ács Ferencné Foltin Judit

A szülők igyekeztek nem bevonnai bennünket a körülöttünk zajló eseményekbe, de éreztük a feszültséget. A paplak melletti földeken keresztül, mint a háborús filmekben, gyalogoltak az emberek batyukkal, állatokkal, taligán a motyójukkal. Amikor aztán egy kis idő múlva az orosz katonák

vonultak az ágfalvi úton tankokkal és teherautókkal, a mi kerítésünkre másztak fel az emberek, hogy lássák, mi történik. Egypár napig a férfiak felváltva őrködtek, hogy váratlan dolog ne történjen.

Arra is emlékszem, hogy édesapám a gyerek-istentisztelet után mindenkit egyenként hazakísért...

Szokolayné dr. Weltler Maya

„Foradalom.” Nem elírás, nem sajtóhiba. Ágfalván 1956 őszén így – szigorúan rövid r-rel – ejtették a váratlanul aktuálisá vált szót. Ezt a hangzást őrizte meg auditív emlékezetem. A korrekt változatot november első napjaitól hallhattuk gyakorta a rádióban. A két variáns közt elmondhatatlan tartalmi különbség feszült. A híradások egyfolytában a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány „nagyszerű” tevékenységéről szóltak. A rádióbemondók még külön hangsúly is adtak az „rr” betűknek, „forrrradalminak” hangzott. Félelmet, rettegést, szorongást sejtetett.

Nos, a „foradalom” napjaiban egész nap szólt – már akkor is muzeális – Remington rádiónk. Az első időkben biza-kodó hangulat uralkodott. Egy évvel korábban Ausztriában megtörtént a csoda, kivonultak az orosz csapatok. Reméltük, nálunk sem marad el. Nyugati segítségről, ENSZ-csapatokról beszéltek a felnőttek.

Nem emlékszem, hogy Ágfalván bármilyen politikai megmozdulás, akció lett volna. A vasúti közlekedés szünetelt. A Sopronból ingázó pedagógusok nélkül tanítás sem volt. A vasfüggöny viszont átjárható lett. Egyre többször hallottuk,

hogy egyesek, sőt egész családok „kimenekültek”. Persze, igazi politikai menekült nem volt a falubeliek között.

Sokan azért keltek útra, mert 1946-ban kitelepített rokonaik már viszonylagos jólétben éltek Nyugat-Németországban, az itthon maradtoknak pedig tíz évig esélyük sem volt, hogy akár a legközelebbi hozzátartozójuk temetésére kijuthassanak a kapitalizmusba. Vonzó volt „az ígéret földje” az évtizedes bezártság után...

Bevallom, nálunk a családban is felmerült a kérdés: menjünk vagy maradjunk. Nagypám, hajdani evangélikus kántortanító, kategorikusan kijelentette, hogy marad. „Itt élned, halnod kell!” – intette a nyughatatlanokat. Voltak vélemények pró és kontra, végül édesapám tudomásunkra hozta, hogy azonnal indulunk mi is, mihelyt az utolsó evangélikus elhagyta Ágfalvát.

A forradalom első vasárnapján a lépesfalviak (Loipersbach, Ausztria) meghívták Ágfalva képviselőit egy kis találkozóra. A délutáni istentisztelet után elindult a küldöttség, közöttük édesapám és János testvérem, természetesen az apostolok lován. A határhoz közeli vendéglőben szívélyesen fogadták őket, apró ajándékokat kaptak. Édesapámnak megígérték, ha menni akarna, küldenek egy vasúti kocsit, vihetjük minden ingóságunkat, és azonnal elfoglalhatja az egyik közeli parókiát.

A határ lezárása után veszélyes korszak következett. Elkezdődött a megtorlás. Akinek oka volt rá – és még tehetett –, menekült. A határ menti faluban sok üldözött biztos menedéknek remélte a templom mellett álló paplakot. Volt olyan is, aki ezekkel a szavakkal zörgetett: „Tiszteletes úr, segítsen, ha elkaphatnak a kommunisták, felakasztanak.” Nem lehetett nem segíteni.

Kati néni a falu szélén lakott, az utolsó házban. Tünelmes teremtés volt. Talpraesett, szorgalmas, áldozatkész, kedves, vidám és bátor, mint egy orosz. Kati nénit mindenki szerette. Mellette egy ávos lakott, ő még azzal is jón volt. A néni vállalta, hogy az éjszaka leple alatt minden ellenszolgáltatás nélkül átsegíti a határon bajba jutott honfitársainkat. A „vendégek” rendszerint a parókia padlásszobájában töltötték a napot..., az-

tán késő este Kati néni vezetésével elindultak. A sikeres „kirándulás” után Kati néni bejött a faluba, és egy kavicsot dobott házuk templom felőli ablakára, ahol édesapám szorongva, imádkozva virrasztott a koppanásig... A menekültek zömének még a nevét sem tudtuk.

Az utolsó akció hátborzongató fordulattal zárult. A határőrök elkapták a vezetőt védeceivel együtt. Kati néni tört magyarságával azt mondta, hogy a fiatal pár adja oda minden értékét a határőröknek. Cserébe azok hagyják futni őket, ő maga pedig

vállalja a következményeket, bekísérhetik a „negyvennyolcasba”. (Így hívták a határőr-ség központját a soproni Tánacsics utca 48. szám alatt.) Így is történt. Kati néni engedelmesen követte a határ éber őrét, majd a laktanya előtti sarkon megszólalt: „Montani fogok a kapitán, magának van gyűrű, óra, pénz!” A „hatósági személy” ráeszmélt, hogy bajban van. Nem tehetett mást, né-

hány illetlen kifejezés kíséretében szabadon engedte Kati nénit. Reggel volt, mire a hosszú és veszedelmes gyalogtúra véget ért. A kavics persze mindezek miatt nem koppanhatott a szokott időben a parókia ablakán. Édesapám az életének egyik leghosszabb éjszakáját virrasztotta át...

A várható következmények katasztrófát sejtettek. De az álmatlanul töltött éjszaka után Kati néni mosolyogva megérkezett nem sokkal reggel kilenc előtt. „To bin i!” – mondta. („Da bin ich”, azaz „itt vagyok”). Aztán beszámolt a történetekről. Apámmal teljes egyetértésben elhatározták, hogy ez volt az utolsó ilyen „akció”.

Családunkban a titkos segítők, rendíthetetlen reménykedők, hazájukhoz ragaszkodók vagy éppen világot látni vágyók között egyetlen hétköznapi realista akadt: az események idejére Ágfalván rekedt anyai nagyanyánk. Két világháborút vészelt át, Tanácsköztársasággal és Trianonnal, hadikölcsönnel és inflációval súlyosbítva. Ismerte a „nehéz időköt”. Tudván tudta, hogy ilyenkor kemény valuta vagy esetleg kellő mennyiségű nemesfém lehet a túlélés (majdnem) biztos záloga. 1944–45-ben pedig úgy tapasztalta, hogy a tömény szeszes italok is jó szolgálatot tesznek a történelem viharai közepette.

A parókia melletti gyümölcsös-kertben éppen érett a szilva. Nagymama munkára fogta az iskolai kényszer-szünetet élvező unokáit: felszedtünk minden szem szilvát. Pálinka készült belőle, jelentős mennyiségű nemes ital került a demizsonokba.

Istennek hála, nem háborús fizető-eszköz lett belőle. Békés célra használtuk, és nagy becsben tartottuk. Szokás volt az októberi évfordulón titokban egy-egy pohárka „ötvenhatossal” koccintani. Az első nem titkos ünneplés különös zamattal gazdagította az akkor már krisztusi korú és erősen fogyatkozó nedűt. Az ötvenedik évfordulót még megérte, de már nem élte túl...

Sokáig őriztem egy házilag felcímkézett, arasznyi üres üveget. Valaha „ötvenhatos” volt benne, a férjem kapta, amikor a családba került.

● HEINRICHES ESZTER
evangélikus lelkész
(Ágfalva–Sopronbánfalva)

Az üres ház keresztje

Barcelonában élő fotóművész barátaim vittek el a télből a virágzó mandulafák közé, Ibiza-ra, mert már a tavaszi ruhakollekciókról kellett – januárban – fényképeket készíteni. A divatfotózáshoz, tudjuk, sok idő kell, s ilyenkor én el-elbarangoltam a szigeten, felfedező körútra indulván a festői tájban, a csupa fehérre meszelt, lapos tetejű épület között. A nap aranyport hintett a szigetre; enyhe szél fúj, a végtelen csendben a tenger ásított és ragyogott.

Eközben akadtam rá az egyik dombtetőn egy parasztházra, amely kihaltan állt a magaslaton. De a nyomokból ítélve nemrégiben költözhetek ki a lakók, magukkal cipelve minden bútordarabot, személyes tárgyat és csecsebecsét – kivéve egy keresztet.

Az egyik szobában ugyanis, legnagyobb meglepetésemre, arasznyi nagyságú fakereszt lógott a falon. Rajta egy pléhkrisztus. Házi-lag készíthették, mert nagyon egyszerű volt. De így, az üres lakásban megnagyobbodott, felértékelődött. Megdöbbsentem. Mondhatom így: visszahőköltem. Az első gondolatom az volt: magára hagyták, otfelejtették, vagy elfordultak tőle. Ahogy Krisztus is úgy érezte a keresztfán, hogy az Atya elhagyta, szomjas volt, és vizet kért.

A másik gondolatom az volt, hogy talán az ottani szokások szerint a keresztnek őriznie kell a házat, függetlenül attól, hogy egykori lakói már kiköltöztek. A pléhkrisztus a paraszthajlék tartozéka, nem vándorolhat egyik házról a másikra. De mi lesz vele, ha az új tulajdonosok kicserélik a maguk keresztjével? Egyáltalán, lesznek-e a háznak új lakói, vagy idővel lerombolják, és újat építenek a helyére?

Nyugtalanul sétálgattam az elhagyott falak között, ki-kilesve a tengerre is, hátha kapok valamilyen feleletet. De válasz nem jött, csak egy ló nyerített fel a távolban, mint akiből így tör ki az életöröm.

A megfoghatatlan az volt, hogy nem szabadulhattam a pléhkrisztustól. Bármerre botorkáltam a házban és a környéken, gondolatom vissza-visszajárt abba a hálószobának vélt hajlékba, ahol az ágy fölött a kereszt feltehetőleg életutat és hitet jelzett. „Egy ember élete, életünk, kívülről nézve vízszintes vonalnak hat, mely a születés pillanatától a sírig ér. Életünk valószínű realitása azonban magasság

és mélység függőleges síkján zajlik le, pontosabban: egyszerre két síkon, vagyis a »kereszt realitásában«.” (Pilinszky János)

Még egyszer, utoljára elbúcsúzni készültem a pléhkrisztustól, amikor váratlan dolog történt. Hallani véltem ugyanis,

hogy azt mondja: „Vegyél magadhoz!” Szédülés fogott el, és hevesen verni kezdett a szívem. Ezt akarom hallani, vagy valóban ezt hallok? Két lépést tettem a kijárat felé, amikor újra megszólalt a hang: „Vegyél magadhoz!” Gyerekkorom ministránséveiben éreztem hasonló remegést a gyomromban, amikor egyedül maradtam a sekrestyében a liturgikus tárgyakkal. Megfordultam. A kereszt békét sugárzott. Meggyötörten kérdeztem magamtól: megtehetem-e, hogy levegyem a falról azt, ami sohasem volt az enyém? De hiszen magára maradt, s talán az enyészeté lesz – szólalt meg bennem az a másik hang, s az kerekedett felül.

Kinyújtózkodtam, leemeltem a falról az arasznyi pléhkrisztust, és bőr válltászkamba csúsztattam.

Hazautazáskor a barcelonai repülőtéren a spanyol vámós kinyitatta a bőrtászkámat, és nagyot nézett, amikor abból a méretéhez hasonló nagyságú fakereszt került elő, rajta a pléhkrisztussal. Gyorsan visszaadta, mint aki megijedt valamitől. Lehet, hogy Krisztus öt sebét látta könnyezni, mert ő is elfordult már a keresztre feszített Názáretitől?

• KŐ ANDRÁS

